

VARGA ATTILA – KÖNCZEY RÉKA – SALY ERIKA

Értékelés a magyar Ökoiskola-hálózat működéséről, monitoring megközelítésben

TANULMÁNYOK

ÖSSZEFOGLALÓ

A fenntarthatóságra nevelés ún. „egész intézményes” köznevelési rendszere Magyarországon az Ökoiskola program. Működése a 2000-ben létrejött, 40 kísérleti iskola hálózatának innovációira épül, melynek eredményeit 2005-től formálisan és rendszerszerűen a pályázati úton elnyerhető Ökoiskola címmel ismerik el az oktatásért és a környezetvédelemért felelős tárcák. Az Ökoiskola-hálózatnak 2016-ban közel 900 tagja volt, azaz az ország iskoláinak mintegy negyede csatlakozott önkéntesen a hálózathoz. A tanulmány egy 2016-os kérdőíves adatgyűjtés, valamint a 2014–2016 közötti helyszíni látogatások és interjúk tanulságai alapján foglalja össze az ökoiskolai működés sikereit és nehézségeit, összevetve néhány kiemelt dimenzió mentén egy tíz évvel korábbi, hasonló kutatás eredményeivel. Az írás megkísérli azonosítani azokat a legfontosabb tényezőket, melyek a sikeres ökoiskolák működése mögött állnak, illetve azokat a támogatási igényeket, melyek a hálózat további működtetéséhez és fejlesztéséhez nélkülözhetetlenek. A tapasztaltak alapján különösen a vezetői elköteleződés és a megosztott vezetés kommunikációja játszik szerepet abban, hogy egyes iskolák évtizedes távlatban is folyamatosan magas színvonalú munkát végeznek a fenntarthatóság pedagógiája terén. A vezetők és a velük együttműködő pedagógusok folyamatos szakmai támogatása, leterheltségük csökkentése, kiégésük megelőzése a legfontosabb teendők a hálózat további fejlődése érdekében.

Kulcsszavak: *fenntarthatóságra nevelés, egész intézményes megközelítés, monitoring*

BEVEZETÉS

„Magyarország fenntartható fejlődési stratégiája rögzíti a fenntarthatóság felé való átmenettel kapcsolatos alapvető értéke-

ket,¹ , nevesítve a fenntartható fejlődés elvét is. Ennek megfelelően a fenntartható fejlődésre nevelés a köznevelés egyik célja, melyre, súlyának megfelelően, a nemzeti köznevelésről szóló törvény első paragrafus² is kitér, és egyben egyike a Nemzeti

¹ Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia

² 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről, 1. § (2) bekezdés [...] „A köznevelés egészét a tudás, az igazságosság, a rend, a szabadság, a méltányosság, a szolidaritás erkölcsi és szellemi értékei, az egyenlő bánásmód, valamint a fenntartható fejlődésre és az egészséges életmódra nevelés határozzák meg.”

alaptanterv kiemelt fejlesztési területeinek (NAT, 2012).

Mindez illeszkedik az európai és a globális oktatási folyamatokhoz. Az Európai Unió Tanácsa 2010 novemberében következtéseket fogadott el (EU, 2010), többek között felkérve a tagállamokat, hogy oktatási rendszereikben támogassák az ún. „egész iskolás” megközelítés érvényesülését a fenntarthatóság pedagógiájával kapcsolatban. Az ENSZ „A fenntarthatóságra oktatás 2005–2014” évtizedének programját követően, az UNESCO Globális Fenntarthatóságra Nevelési Akcióprogram indításával ösztönzi tagállamait a fenntarthatóságra nevelési gyakorlatuk fejlesztésére (UNESCO, 2014), ezen belül kiemelve az egész intézményes megközelítés gyakorlatát. Az egész iskolás nevelés szakmai kidolgozója a nyolcvanas években az Iskolai Környezeti Kezdeményezések³ (ENSI) hálózata.

A fenntarthatóságra nevelés egész intézményes köznevelési rendszere Magyarországon az az Ökoiskola program, amely 2000-ben, 40 kísérleti iskola hálózataként indult. Munkájuk alapja szintén az ENSI nemzetközi hálózat iskolafejlesztési koncepciója, melynek célja az egész iskolás, egész intézményes környezeti nevelés és fenntarthatóságra nevelés, azaz a nevelési, az oktatási, a működtetési és üzemeltetési, a kommunikációs és a szakmai kapcsolati feladatokban is a fenntarthatóság értékrendszerének érvényesítése. Elismerve eredményeiket, a fenntarthatóságra nevelés ügyét a hazai iskolarendszerben az oktatásért és a környe-

zetvédelemért felelős minisztériumok 2005 óta az Ökoiskola cím elnyerésére működtetett pályázati rendszerrel és szakmai jellegű hálózatfejlesztéssel is támogatják. Érdemes megemlíteni, hogy az Ökoiskola, a Zöld Óvoda, az Erdei Óvoda, valamint az Erdei Iskola programok együtt alkotnak komplex támogató rendszert a fenntarthatóság pedagógiája iránt elkötelezett intézmények-

nek, pedagógusoknak. Ezek közül az Erdei Iskola program hatékonyságát több tudományos munka is (például *Kövecsesné*, 2015) vizsgálta, így jelen kutatásunk a fenntar-

thatóság pedagógiájának terén folyó kormányzati programokat vizsgáló komplex kutatások gazdagítását is szolgálja, újabb lépcsőt alkotva az ilyen típusú kutatások rendszerének kiépítésében.

Az Ökoiskola-hálózatnak 2016-ban közel 900 tagja volt, vagyis a hazai iskolák mintegy negyede rendelkezett érvényes Ökoiskola címmel. A szükséges pályázat alapja egy olyan önértékelés, melyben az iskola nyolc tematikus blokk mentén ad számot a fenntarthatóság pedagógiája területén végzett rendszerszerű munkájáról. Az

ökoiskolai kritériumrendszer kialakításakor fontos szempont volt, hogy egy átlagos magyar iskola, amennyiben komolyan veszi a környezeti nevelési kötelezettségeit, továbbá

végzi a saját maga által a pályázatában rögzített tevékenységeket, akkor jelentősebb anyagi ráfordítás nélkül is folyamatosan megőrizhesse az elnyert címet.

Az Ökoiskola cím megszerzésére minden évben lehet pályázni.⁴ Az Ökoiskola vagy az Örökös Ökoiskola címet az

az Ökoiskola-hálózatnak
2016-ban közel 900 tagja
volt

Az Ökoiskola cím
megszerzésére minden
évben lehet pályázni

³ Environment and School Initiatives, ENSI, www.ensi.org

⁴ Letöltés: <http://www.ofi.hu/node/172218> (2016. 08. 05.)

ország minden szegletében, többségükben általános iskolák, egynegyednyi arányban középiskolák és szakiskolák, továbbá néhány alapfokú művészetoktatási intézmény és kollégium viseli. Körülbelül a diákok negyede tanul ezekben az iskolákban. A hazánkban működő összes általános iskola 24%-a, a szakiskolák, illetve szakközépiskolák 27%-a, míg a gimnáziumoknak 15%-a nyerte el a címet.

Az ökoiskolák munkájának nyomon követésére kétszintű felügyeleti rendszer működik. Az elsőt a minden évben kitöltendő online kérdőív jelenti, míg a másodikat a helyszíni látogatások képezik. Ez utóbbinak kettős célja van: egyfelől mélyebben betekinteni a legsikeresebb ökoiskolák működésébe, másfelől a helyszíni diagnózis alapján szakmai segítséget nyújtani a komoly problémákkal küzdő intézményeknek. A rendelkezésre álló források függvényében, de évenként legalább öt iskolában helyszíni szemlét végeznek az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet munkatársai. Ennek keretében vezetői interjúra, dokumentumelemzésre és az iskola bejárására kerül sor. A monitoringot végző szakemberek alapvető célja az ellenőrzés, vagyis arra koncentrálnak, hogy az iskola formálisan eleget tesz-e a pályázatában vállaltaknak. Az ökoiskolai munka helyzetéről, az elért eredményekről és a nehézségekről a vezetői interjúk adnak képet, így jelen tanulmány az ezekből le-szűrhető legfontosabb tanulságok bemutatására szorítkozik.

A monitoringrendszer jelzései kiindulópontról szolgálnak az országos és a regionális szintű (például *Varga Péter* és mtsai, 2011) összegzések készítéséhez, a következő évek fejlesztési tevékenység kialakításához,

a helyszíni szemle tapasztalatai alapján pedig az egyes iskolák kapnak személyre szabott visszajelzést és fejlesztési javaslatokat. Adott esetben az elnyert címet az azt kiadó minisztériumok vissza is vonhatják.

A továbbiakban, felhasználva a korábbi esztendő tapasztalatait is, bemutatjuk a 2014–2016. évi ökoiskolai monitorozás eredményeit, egyben kísérletet teszünk az új trendek azonosítására is.

az egyes iskolák kapnak személyre szabott visszajelzést és fejlesztési javaslatokat

AZ ALKALMAZOTT MÉRŐESZKÖZÖK

A kérdőíves adatfelvétel

Mint azt korábban említettük, az ökoiskolai címmel rendelkező intézmények tevékenységéről minden évben egy elektronikusan kitöltendő kérdőív segítségével gyűjtünk információt. A hatályos címmel rendelkező ökoiskolák jegyzékét, illetve az elérhetőségüket nem megújító iskolák számát a nyilvános pályázati döntési listák és a köznevelési adatbázis alapján állapítottuk meg, egyidejűleg kezelve az időközben megszűnt vagy átalakult intézmények eseteit. A továbbiakban bemutatandó online kérdőíves adatfelvételre 2016 februárjában került sor.⁵ Csak azon iskolákat kerestük meg e módszerrel, melyek már legalább egy éve rendelkeznek Ökoiskola vagy Örökös Ökoiskola címmel, vagyis a címet 2015-ben vagy korábban elnyerő iskolákat. A 723 elektronikus címre kiküldött kérdőív-re összesen 455 intézmény (tagintézmény, feladatellátási hely) válaszolt (*1. táblázat*).

⁵ A kérdőív kitöltésére 2016. február 9–26. között volt lehetőségük az iskoláknak, az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet (OFI) honlapján. Azon kérdéseket, melyek feldolgozását tanulmányunk is tartalmazza, a megfelelő helyeken közöljük.

1. TÁBLÁZAT

Az összes megkérdezett és a kérdőívre válaszoló ökoiskolák eloszlása iskolatípus szerint, 2016 (N és %)

Iskolatípus	Összes ökoiskola		Válaszadók (minta)	
	N	%	N	%
Általános iskola	565	78	378	83
Szakiskola	103	14	47	10
Szakközépiskola	106	15	51	11
Gimnázium	91	13	67	15
Kollégium	63	9	31	7
Alapfokú művészetoktatási intézmény	98	14	61	13
Összesen*	723	–	455	–

*Az összesen sor adatai intézményekre vonatkoznak, melyek akár több képzési profilt is kínálnak. Ezen egyes iskolák egyes programjait minden megfelelő kategóriában jelöltük, így a részadatok összege magasabb (1026), mint az összesítés eredménye (723). A százalékos megoszlás számításához ugyanakkor az utóbbi adatot vettük alapul. Mindez érvényes a minta adatsorára is.

FORRÁS: saját szerkesztés a 2016. évi kérdőíves vizsgálat alapján

Az összes megkeresett ökoiskola több mint egyharmada (268 intézmény) nem töltötte ki a kérdőívet, de ez nem okozott torzulást az adatok értelmezésekor. A szó-kásos reprezentativitási szempontokból (földrajzi elhelyezkedés, intézményméret, program- és településtípus) vizsgálva a mintát, a válaszolók főbb alapeloszlásai nem különböznek szignifikánsan az összes Ökoiskola vagy Örökös Ökoiskola címmel rendelkező intézményi körtől.

A mintát alkotó iskolákat – a rendelkezésünkre álló válaszok alapján⁶ – történetük alapján is górcső alá vettük. Örökös Ökoiskola címmel 47%-uk rendelkezik, ami egyben azt is jelenti, hogy 2005–2008 között nyerték el először ezt a címet, és

többük a 2000–2005 közötti időszakban is tagja volt az akkori informális ökoiskola-hálózatnak. Az első Ökoiskola címet a válaszoló intézmények 49%-a még 2010 előtt szerezte meg, frissen csatlakozóknak (2014–2015-ben nyert először Ökoiskola címet) a válaszadók 16%-a számít.

Minél nagyobb intézményt vizsgálunk az ökoiskolák közül (tanulói létszám alapján), annál nagyobb az esélye, hogy az intézmény Örökös Ökoiskola címmel rendelkezik. A legkisebb ökoiskolák körében marad el leginkább az örökös ökoiskolák aránya, mindössze 36%-os a mutatójuk. Ezzel párhuzamosan figyelhető meg az is, hogy a legkisebb ökoiskolák között jóval nagyobb azon intézmények

⁶ Az elektronikusan kitöltendő kérdőívből nyert információ. A feltett kérdések: az első Ökoiskola cím, illetve az Örökös Ökoiskola cím elnyerésének éve.

aránya, akik legfeljebb két éve kapták meg a címet (28%), illetve a környezeti neveléssel csupán a cím megszerzése óta foglalkoznak (34%). Iskolatípus szerint nincs

lényegi különbség abban a tekintetben, hogy rendelkezik-e örökös címmel, illetve friss címesnek számít-e (2. táblázat).

2. TÁBLÁZAT

A válaszadó ökoiskolák iskolaméret és -típus szerinti megoszlása azok körében, akik véleményük szerint az Ökoiskola cím megszerzése óta foglalkoznak környezeti neveléssel (%)

Környezeti neveléssel az Ökoiskola cím megszerzése óta foglalkozik	Iskolaméret és -típus	Örökös Ökoiskola címmel rendelkezik	Friss címes ökoiskola
	ISKOLAMÉRET		
34	Alsó negyed	36	28
20	2. negyed	42	13
22	3. negyed	53	15
21	Felső negyed	56	6
	ISKOLATÍPUS		
25	Általános iskola	47	15
30	Szakiskola	51	19
23	Szakközépiskola	46	15
16	Gimnázium	48	13
24	ÖSSZESEN	46	16

FORRÁS: saját szerkesztés a 2016. évi kérdőíves vizsgálat alapján

A helyszíni adatgyűjtés

Szintén az ökoiskolaként működés monitorozására használt eszköz a helyszíni szemle. Az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet megbízásából a Magyar Környezeti Nevelési Egyesület⁷ és a Soreco Research Kft.⁸ szakemberei összesen 34 alkalommal végezték el ezt a feladatot, azonos módszer-

tannal. Minden megkeresett iskola együttműködő volt, válaszmegtagadás nem fordult elő. A szemle minden esetben az intézmény által benyújtott ökoiskolai és örökös ökoiskolai pályázati anyagokra épült, az alábbiakra fókuszálva:

⁷ 2014–2015-ben.

⁸ 2016-ban.

- mennyire tudott az iskola megfelelni saját elvárásainak, célkitűzéseinek az elmúlt időszak alatt;
- hogyan alakult az intézményben a cím elnyerése óta a környezeti nevelés gyakorlata pedagógiai szempontból, illetve működési szinten;
- mennyire tartják fontosnak az intézmények a látogatás idején az ökoiskolai létet;
- képesek-e folyamatos önfejlesztés révén a megújulásra, felismerik-e a megszakítások nélküli változásokban rejlő lehetőségeket, illetve
- maguk az ökoiskolai programot koordináló pedagógusok tudnak-e élni az önfejlesztés lehetőségével, képesek-e a folytonos megújulásra.

A vezetői interjún az igazgatón vagy helyettesén kívül általában részt vett az ökoiskolai programért felelős pedagógus is, valamint ő vezette körbe a monitorozót az iskolában, ő mutatta be a dokumentumokat. A helyszíni bejárás során célirányosan azon tantermek, helyiségek megtekintése zajlott, amelyek az intézmény számára különösen fontosak a környezeti nevelési céljaik szempontjából (folyosói faliújságok, kerékpártároló, iskolakert/udvar, ebédlő, büfé vagy akár a kazánház). A dokumentumok közül azokat tekintették át, amelyeket az előzetes tájékozódás alapján fontosnak ítélt a szakértő: jellemzően az adott iskola pályázatában az ökoiskolai munkát bemutató anyagként jelöltek.

folyosói faliújságok,
kerékpártároló, iskolakert/
udvar, ebédlő, büfé vagy
akár a kazánház

a válaszmegtagadás növeli
egy helyszíni ellenőrzés
esélyét

A VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI

A kétféle mérőeszköz eltérő feldolgozási módszerek használatát kívánta. Az empirikus adatok esetében a helyzetképet, a különbözőségeket az elsődleges leíró statisztikák elkészítését követően – ahol arra a beérkezett információk lehetőséget adtak –, t-próbával vizsgáltuk. A vezetői interjúkat és a szemlék jegyzőkönyveit egy előre kialakított megfigyelési szempontsor alapján elemeztük. Az ökoiskolák eredményességét az Országos kompetenciamérés 2015-ös adatai felhasználásával jellemeztük.

A válaszmegtagadásról

Az évenkénti kérdőívkitöltés része az ökoiskolai monitoringrendszernek, így a válaszmegtagadás növeli egy helyszíni ellenőrzés esélyét, ami végső esetben akár a cím elvesztésével is járhat. Emiatt fontos jelzésként értelmezhető, hogy a megkeresett iskolák egyharmada nem reagált megkeresésünkre.

A háttérben feltehetően az áll, hogy az iskolák nem élik meg valós fenyegetésként a címvesztés lehetőségét. Valóban nem fordult elő ilyen eset 2005 óta. Ugyanakkor a kérdőívre adott válaszokban gyakran szereplő túlterheltség, időhiány is eredményezheti a válaszáadás elmaradását.

Figyelembe kell venni a környezeti neveléssel kapcsolatos kutatások alapvető torzítását is. A tisztán e témára fókuszáló

vizsgálatok során rendre pozitívabb eredmények születnek, mint amikor egyéb kérdések között bukkannak fel a környezeti neveléssel, környezetvédelemmel kapcsolatos kérdések. Másként fogalmazva: a környezeti neveléssel kapcsolatos kérdőíveket szívesebben töltik ki azok, akik fontosabbnak gondolják ezt a területet. Feltételezhető, hogy az ökoiskolák közül is inkább azok válaszoltak, ahol az ökoiskolai munka magasabb színvonalon, szervezetten folyik.

Amennyiben egy iskola nem teszi lehetővé a helyszíni szemlét, vagy a személyes monitoringlátogatás alapján bizonyítható, hogy az intézmény nem felel meg az Ökoiskola vagy Örökös Ökoiskola cím kritériumainak, a cím szintén visszavonható. Erre a hálózat több mint tízéves történetében – a pályáztatást bonyolító és a monitoring rendszert működtető Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet adatai szerint – nem volt még példa. Ennek az is az oka, hogy a teljesítményükben elmaradó ökoiskolák számára biztosított az önkorrekciónak lehetősége. A helyszíni monitoring ténye visszatartó erejű, folyamata pedig lehetővé teszi a tevékenység célzott javítását. A szemle lezárása előtt van mód, akár a szemlélő szakértők támogató segítségével, a hiányosságok pótlására. Eddig két esetben fordult elő, hogy a monitoring végül azzal a megállapítással zárult, hogy a cím visszavonásáról egyedi döntést kell hozni. Az erre illetékes grémium (az érintett minisztériumok és civilszervezetek képviselőiből álló Értékelő Bizottság) azonban haladékot adott ezen iskoláknak a hiányosságok pótlására, mely mindkét esetben megtörtént. Az látható tehát, hogy az intézmények maguk vagy a hálózat koordinációját ellátó szakértők, döntéshozók segítségével, a felmerülő nehézségek ellenére is képesek a cím megtartására. Ez nyilván nem független attól a tényről,

amire már korábban utaltunk, hogy az ökoiskolai kritériumrendszer figyelembe veszi, mit képes egy átlagos magyar iskola különösebb anyagi ráfordítás nélkül, a munkatársak rendszerszerű munkavégzése révén teljesíteni.

Ugyanakkor nem hallgatható el, hogy az ökoiskolák nagy száma és a monitoringkapacitás nincs egyensúlyban, mert nincs elegendő erőforrás minden ökoiskola felkeresésére. Szintén említésre érdemes tapasztalat, hogy akik nem veszik komolyan ökoiskolai munkájukat, három év elteltével nem pályáznak újra a címre, így azt automatikusan elveszítik. Az OFI címpályázati adatbázisa szerint 2014–2016 között 52 intézmény (köztük 33 székhely-intézmény: 22 általános iskola, 3 összetett egyházi intézmény, 8 középiskola és szakiskola) nem újította meg Ökoiskola címét. Közülük négy hivatkozott arra, hogy kiegészítő feladatellátási helyé változott, kettő arra, hogy befogadó intézményben működik, 13 intézményt pedig jelentősen (névváltozásokon és fenntartóváltáson túl) érintett a 2012–2013-as köznevelési átalakulás. Az e-mailes adategyeztetések során néhány további indokot is megosztottak velünk, ezek részben a figyelmetlenségre („nem vettük észre, hogy lejár a cím”), részben a túlterheltségre utaltak („nem tudunk rá időt fordítani”). Ugyanebben az időszakban 189+174 iskola megújította korábbi címét (Ökoiskola- vagy Örökös Ökoiskola-pályázat benyújtásával).

Vélemények a környezeti nevelés kezdő időpontjáról

Ismert, hogy a környezeti nevelés a hetvenes évek végén indult, szórványos, önkéntes kezdeményezéseként Magyarországon, majd a rendszerváltozás után gyorsan fejlőd-

dött. A Nemzeti alaptanterv 1995-től keze-
li kötelező feladatként a környezeti neve-
lést,⁹ 2004-től pedig a pedagógiai program
részeként is önálló környezeti nevelési
programot kellett készíteniük az iskolák-
nak¹⁰ (Czippán és mtsai,
2004). A környezeti nevelés
2012-től már csak a peda-
gógiai program része, és
nem kell az iskoláknak rögzíteniük környezeti nevelési
elveiket.¹¹ Eközben a tan-
anyagokba és az oktatási
dokumentumokba fokozatosan beépültek a
környezeti neveléshez kapcsolódó tartalmi
elemek, és többféle módszertani fejlesztés is
segítette a pedagógusok ez irányú oktató-
nevelő munkáját.

A 2016-os elektronikus kérdőívre be-
érkező válaszok szerint¹² az intézmények
mindössze 5%-ában foglalkoznak környe-
zeti neveléssel 25 évnél hosszabb ideje. Az
iskolák 16%-a az 1990-es években, közel
egynegyedük a kétezres évek első felében
kezdett el a területtel foglalkozni. A minta
legnagyobb hányada, 36%-a a kétezres
évek második felében emelte be pedagógiai
programjába a környezeti nevelés koncepcióját,
míg a válaszadók fennmaradó alig
ötöde csak az elmúlt öt év során tette ezt
meg.

Az Ökoiskola-hálózat kiépülésének
jelentőségét jól illusztrálja az a tény, hogy

a minta egynegyede iskolájuk környezeti
nevelési tevékenységét az első Ökoiskola
cím elnyeréséhez köti.¹³ Az ehhez szüksé-
ges pályázat összeállítása során tehát, az
önértékelés és a munkatervkészítés sok he-
lyen oly mértékben emelte
a környezeti nevelési tevé-
kenység tudatos ismeretét
és/vagy színvonalát, hogy
a válaszadók úgy érzékel-
hették, a cím elnyerése
előtt nem is foglalkoztak e
területtel.

az intézmények mindössze
5%-ában foglalkoznak
környezeti neveléssel 25
évnél hosszabb ideje.

Szakközépiskolai példa

A szakiskolai képzésben 2000-ben a ke-
rettantervi változtatások miatt csökkent
a természettudományi órák száma. Ezt
kompenzálni szerették volna, ráadásul
az iskolába is sok új, a környezeti nevelés
felé elkötelezett pedagógus érkezett. Az
igazgató „lecsapott” az első (2005-ös)
ökoiskolai pályázatra. Később az Örökös
Ökoiskola címet is az elsők között
szerezték meg. Büszkék arra, hogy
annak idején vállalták, hogy a környezeti
nevelést a szakmai képzésben is
megjelenítik, amit ma már viszontlátnak
a központi tantervi előírásban is.
Először az elméleti, majd fokozatosan
a gyakorlati képzésbe illesztették be az
ökoiskolai alapelveket (komposztálnak,
sütésből visszamaradt olajat gyűjtenek

⁹ 130/1995. (X. 26.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról. Melléklet. I. fejezet. A műveltségi területek oktatásának közös követelményei. **Környezeti nevelés.** „A környezeti nevelés átfogó célja elősegíteni a tanulók környezettudatos magatartásának, életvitelének kialakulását annak érdekében, hogy a felnövekvő nemzedék képes legyen a környezeti válság elmélyülésének megakadályozására, elősegítve az élő természet fennmaradását és a társadalmak fenntarthatóságát [...]”.
Letöltés: http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=24382.38666#foot1

¹⁰ 2003. évi LXI. törvény a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. módosításáról 35. § (3) bekezdése alapján az 1993. évi törvény 48. § bővül: „Az iskola nevelési programjának részeként el kell készíteni az iskola egészségnevelési és környezeti nevelési programját.”

¹¹ Lásd 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról 6. § (2) bekezdés g) pont és 7. § (1) bekezdés bm) pont. Letöltés: https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200020.EMM

¹² A feltett kérdés: az ökoiskolai/környezeti nevelési tevékenység megkezdésének éve.

¹³ Az első Ökoiskola cím elnyerésének éve és az ökoiskolai/környezeti nevelési tevékenység megkezdésének éve azonos az elektronikus kérdőívben jelölt válaszokban.

stb.). A nevelőtestületben nem tapasztaltak különösebb idegenkedést ezzel kapcsolatban. A diákok is nyitottak a környezettudatos szemléletre, igaz, könnyebbéséget tapasztalnak azok körében, akik alapfokon is ökoiskolában végezték tanulmányaikat.

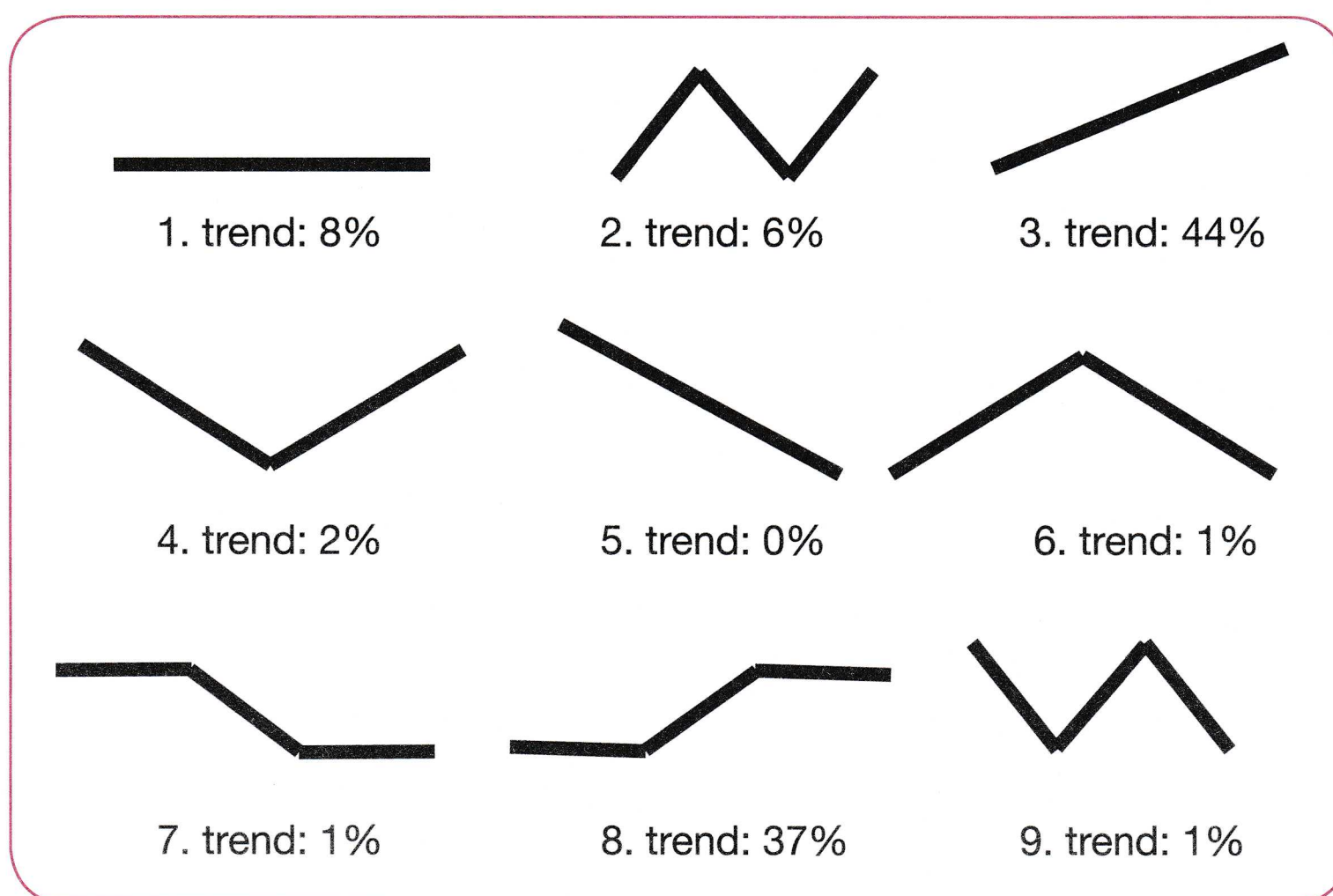
Részlet egy szakközépiskolai és szakiskolai (ma már szakgimnázium és szakközépiskola) vezetői interjú összefoglalójából.

A környezeti nevelés fejlődési trendjei

Az elektronikus kérdőív összeállításakor feltételeztük, hogy az egyes intézményekben folyó környezeti nevelés minősége az idők során változhatott vagy éppen állandóságot mutat. Erre vonatkozóan kilenc lehetséges trend sémáját kínáltuk a válaszadóknak, kérve az általuk leginkább jellemzőnek vélt ábra kiválasztását. (1. ábra)

1. ÁBRA

Az intézmények válaszai az első Ökoiskola cím elnyerése óta folytatott környezeti nevelési tevékenységük minőségi változásáról

A feltett kérdés: Kérjük, az alábbi ábrák közül válassza ki azt, amelyik Ön szerint – összességében – a legjobban kifejezi az intézményükben folyó környezeti nevelési tevékenység minőségének változását az első Ökoiskola cím elnyerése óta!

FORRÁS: saját szerkesztés a 2016. évi kérdőíves vizsgálat alapján

A kapott válaszok azt mutatják, hogy van legalább 200 olyan iskola az országban, melyben folyamatosan fejlődőnek érzékelik a környezeti nevelés színvonalát a cím elnyerése óta (3. trend). Természetesen okozati összefüggésekre nem következtet-

hetünk az adatokból, és azt sem állíthatjuk egyértelműen, hogy a cím elnyerése hozzájárult ehhez a fejlődéshez, de az a tény, hogy közel 170 iskolában egyenesen ugrásszerű fejlődést érzékelnek, amióta ökoiskolaként működnek (8. trend),

valószínűbbé teszi, hogy van ok-okozati összefüggés a cím elnyerése és az iskolák környezeti nevelési tevékenységének fejlődése között. Érdeemes megjegyezni, hogy ezen válaszarányok a monitoringvizsgálatok tíz évvel ezelőtti elindulása óta nagyjából állandó mintázatot mutatnak, így a fejlődés érzékelése az ökoiskolák esetében akár évtizedes léptékben is állandó maradhat (Kézy és Varga, 2007).

Ugyanakkor most először fordult elő a monitoringvizsgálatok történetében, hogy a jelenre vonatkozóan csökkenő színvonalat mutató trendeket (7. és 9. trend) is választottak az ökoiskolák, még ha csak egy-egy százaléknyan is. Van legalább tíz olyan intézmény is az országban, amelyben a környezeti nevelés színvonalának csökkenését érzékelik. Ez mindenképpen figyelmeztető és további kutakodásra ösztönző jelzés: a cím viselése és az Ökoiskola-hálózatbeli tagság miatt nem teszi az iskolákat ellenállóvá a környezeti nevelési tevékenységük romlását előidéző tényezőkkel szemben? Folyamatos romlást (5. trend) egy válaszó sem jelzett. Fontos lenne feltérképezni, hogy az egyszeri vagy néha ismétlődő hanyatlások új trenddé alakulnak-e, vagy a háttérükben egyedi traumák (vezetőváltás, az ökoiskolai munkát irányító pedagógus távozása) állnak-e, illetve milyen természetű tényezők okozzák a romló tendenciákat. Ezen információk birtokában lehet és szükséges az Ökoiskola-hálózat szakmai támogatásait célzottan fejleszteni.

Elkötelezettség egy vidéki egyházi középiskolában

Az intézmény tíz éve működtet erdei iskolát az érettségi szünet időszakában. Minden évben más nemzeti parkot látogatnak meg az érintett 5–6. évfolyamokkal. A nagyobb gimnazisták a Co-

menius Program keretén belül vesznek részt kirándulásokon. Szennyvíztelepre, hulladékválogatóba, veszélyeshulladéktemetőbe, ökofarmra, a Paksi Atomerőműbe minden esztendőben ellátogatnak a diákokkal. Nem feledkeznek meg a jeles napokról (Föld napja, Madarak és fák napja stb.) sem. Egy évtizede szerveznek természettudományos táborot a Mátrában, a Galga mentén rendszeresen vízminőség-mérést végeznek. A természettudományos óraszámok magasabbak a kötelezően előírtnál. Az iskola madárbarát intézmény, van kertészüik, fűszerkertjük. Folyamatosan fejlődik a környezeti nevelés színvonala a cím elnyerése óta, s ezt tudatosan tervezik.

Részlet egy gimnáziumi vezetői interjú összefoglalójából.

Városi ökoiskola kerttel

Az Örökös Ökoiskola cím megszerzése óta készítették el a kerttet, alakult meg az ökoiskolai munkaközösség, illetve az ökoiskolai szakkör. A címet büszkén hirdetik, és úgy gondolják, a szülők így szívesebben hozzák a gyerekeket, mint ha nem rendelkeznének ezzel. A környezeti nevelés szempontjából felfelé ívelő, egyenes vonalú grafikonnal jellemeznék az Örökös Ökoiskola cím óta eltelt időszakot.

Részlet egy általános iskolai vezetői interjú összefoglalójából.

Az egyes szereplők viszonya az ökoiskolai léthez

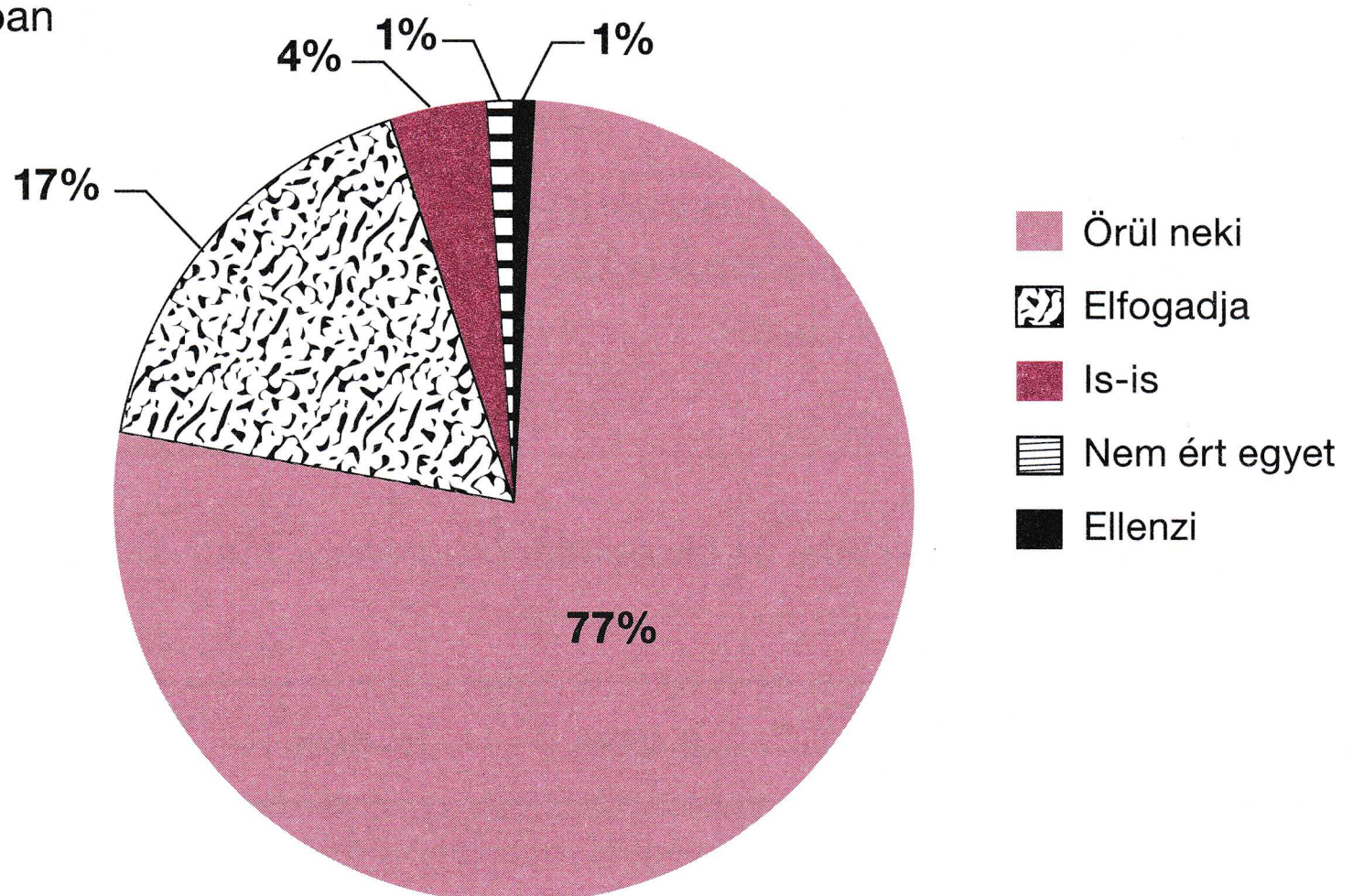
Az Ökoiskola program egész iskolás megközelítése csak akkor valósulhat meg maradéktalanul, ha a fenntartó, a nevelőtestület tagjai, a tanulók, a szülők, a nem pedagó-

gusként dolgozók egyaránt támogatják. A kérdőívre¹⁴ beérkezett válaszok azt mutatják, hogy a pozitív attitűd – bár különböző mértékben – minden, az iskolák mindennapi életében érintett csoportban kimutatható. A legkedvezőbb hozzáállással a pedagógusok rendelkeznek, közülük 77%-nyian örülnek az Ökoiskola program bevezetésének, közel ötödük elfogadja azt, és mindössze 4%-uk ambivalens (2. ábra). A szülők, a tanulók, illetve az iskolák nem oktató-nevelő munkát végző alkalmazottai körében szintén magas, 68–71% közötti az ökoiskoláztatásnak örülők aránya (a támo-

gató hozzáállás mutatóját a tanulók emelik). A passzívabb, inkább csak elfogadó attitűd szintén a szülők, illetve a nem pedagógusként dolgozók körében a legmagasabb (25 és 27%), továbbá ők adnak gyakrabban bizonytalan választ. A kérdőívet kitöltők kétharmada érzékel egyértelműen pozitív attitűdöt az Ökoiskola program irányába az iskolafenntartó részéről, míg körülbelül 20% esetében közömbösség vagy ambivalencia tapasztalható. Erre a kérdésre a válaszadók 15%-a nem tudott vagy nem akart válaszolni.

2. ÁBRA

A válaszadók vélekedése a nevelőtestület pedagógusai attitűdjéről az Ökoiskola programmal kapcsolatban

A feltett kérdés: Ön szerint a nevelőtestületben a pedagógusok hány százaléka vélekedik az alábbi módokon az Ökoiskola program intézményi bevezetéséről?

Válaszkategóriák ötfokú skálán: 5=örül neki, 1=ellenzi, illetve nem tudja.

FORRÁS: saját szerkesztés a 2016. évi kérdőíves vizsgálat alapján

¹⁴ *A feltett kérdések:* Ön szerint az intézmény fenntartója hogyan vélekedik az Ökoiskola program intézményi működéséről? Ön szerint a tanulók hány százaléka vélekedik az alábbi módokon az Ökoiskola program intézményi működéséről? Ön szerint a szülők hány százaléka vélekedik az alábbi módokon az Ökoiskola program intézményi működéséről? Ön szerint az iskola nem pedagógus dolgozóinak hány százaléka vélekedik az alábbi módokon az Ökoiskola program intézményi működéséről? Válaszkategóriák ötfokú skálán: 5=örül neki, 1=ellenzi, illetve nem tudja.

A különböző érintett csoportok attitűderedményeit vizsgálva az a legfontosabb tény, hogy *domináns a támogató a hozzáállás*; a kifejezetten ellenséges vagy egyet nem értő vélekedés gyakorlatilag nem jelenik meg egyik csoportban sem. Mindez természetesen adódhat az iskolavezetői (általában ők töltötték ki a kérdőívet) válaszok torzításából, mivel ma már nem illik a környezeti kérdések fontosságát megkérdőjelezni, de ezen pozitív kép kialakulásában szerepet játszhat az is, hogy az ökoiskolai munka közös cél- és tevékenységrendszert teremthet az iskolák számára, amiben minden szereplő megtalálhatja a maga helyét.

Bevonás, bevonódás az ökoiskolai tevékenységbe

Az Ökoiskola program sikeres megvalósításának a hozzá fűződő beállítódásnál is kéz-

zelfoghatóbb mutatója a részvételi aktivitás, ezt járta körül kérdőívünk következő blokkja.¹⁵ A válaszoló intézmények közel háromnegyedében a tanulók és a pedagógusok legalább háromnegyede részt vesz az Ökoiskola program megvalósításában, további 21 és 23% esetében ez az arány 50 és 75% között mozog. A nem pedagógusként dolgozókat az iskolák alig felében sikerül teljes körben vagy legalább többüket bevonni a programok lebonyolításába.

A legalacsonyabb mértékű bevonódást a szülők esetében mértük: az intézmények negyedében legfeljebb a szülők 25%-át, további harmadában legfeljebb 50%-át tudják aktivizálni. Részletesebben vizsgálva adatainkat ezen dimenzió mentén, a szakközépiskolások szüleinek részvétele kifejezetten alacsony (3. táblázat).

az ökoiskolai munka közös cél- és tevékenységrendszert teremthet az iskolák számára

3. TÁBLÁZAT

A szülői bevonódás mértéke az ökoiskolai programok megvalósításába iskolatípus szerint

A szülői bevonódás mértéke a programok megvalósításába	0–25%	26–50%	51–75%	76–100%
Általános iskola	16	34	38	12
Szakiskola	55	13	19	13
Szakközépiskola	63	16	14	8
Gimnázium	39	22	30	9

A feltett kérdés: Milyen mértékben vesznek részt a szülők az iskola ökoiskolai programjának megvalósításában?

FORRÁS: saját szerkesztés a 2016. évi kérdőíves vizsgálat alapján

¹⁵ *A feltett kérdés:* Milyen mértékben vesznek részt az alábbi szereplők az iskola ökoiskolai programjának megvalósításában? Tanulók; Pedagógusok; Nem pedagógusként dolgozók; Szülők. A válaszkategóriák minden csoport esetében: kvartilis osztályok.

A szülői bevonódás mértéke feltehetően összefügg a családok szociokulturális és szocioökonómiai státusával. Ez utóbbiról az Országos kompetenciamérések feldolgozásakor használt családháttér-index tájékoztat. Ily módon lehetőségünk adódott kigyűjteni a mintát alkotó ökoiskolák telephelyeire vonatkozó összes középfokú intézmény adatait. Az eredmények azt mutatják, hogy az Ökoiskola címmel rendelkező iskolák gyermekeinek *családi helyzete kedvezőbb*, valamint az Országos kompetenciaméréseken elért eredményei is jobbak,

mint a nem ökoiskolákban tanuló társaiké (4. táblázat). Magyarázhatja a mintázatot az is, hogy a cím megszerzése már egy magas szinten teljesítő iskola egy szintén jól működő alrendszerének elismerése. Ez egyfelől azt jelenti, hogy az Ökoiskola cím – szándékolatlanul – minőségjelzője egy iskolának, másfelől azonban rámutat arra is, hogy a rosszabb családi háttérű diákokat tanító intézmények esetében a magyar oktatásfejlesztésnek a környezeti nevelés, az ökoiskolai munka fejlesztése terén is jelentős adósságai vannak.

4. TÁBLÁZAT

A 10. évfolyamos kompetenciamérés matematika- és szövegértés-eredményei, valamint a családháttér-indexek a 2015-ös kompetenciamérés adatai alapján az Ökoiskola címmel rendelkezők és a nem ökoiskolák körében (összehasonlítás t-próbával)

		Elemszám	Átlageredmény	A különbség szignifikanciája
A telephely tanulóinak átlagos képességpontja: <i>matematika</i>	Nem ökoiskola	2235	1587,133	p<0,000
	Ökoiskola	495	1630,187	
A telephely tanulóinak átlagos képességpontja: <i>szövegértés</i>	Nem ökoiskola	2235	1532,651	p<0,000
	Ökoiskola	495	1578,521	
A telephely tanulóinak átlagos családháttér-indexe*	Nem ökoiskola	1431	-0,190	p<0,001
	Ökoiskola	335	0,066	

*A családháttér-index a gyerekek szüleinek iskolázottsága, munkavállalási státusa és otthoni anyagi javai alapján készült 0 átlagú és 1 szórású index. Azaz a negatív indexű tanulók szocioökonómiai státusa átlag alatti, míg a pozitívak átlag feletti.

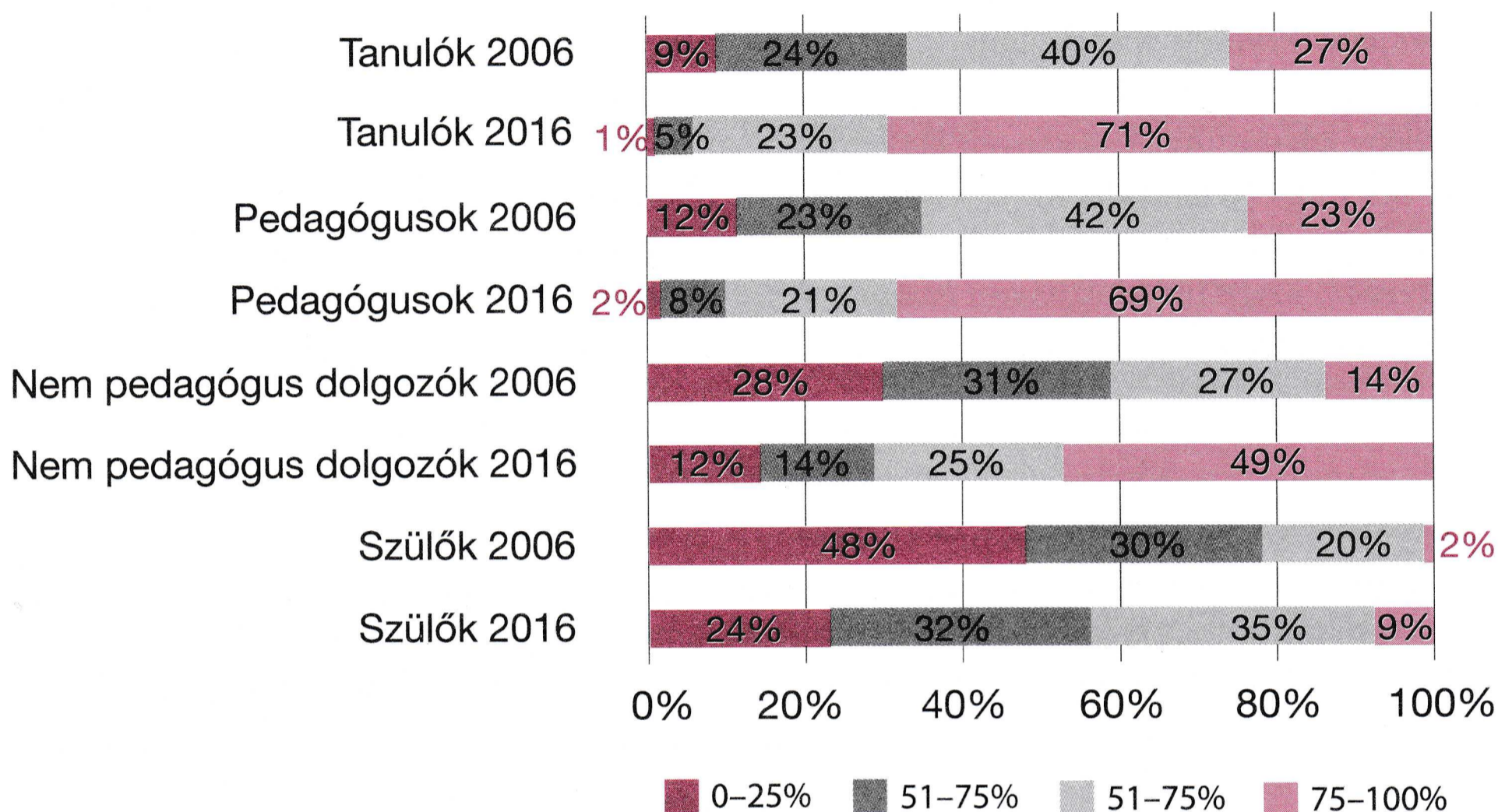
FORRÁS: saját szerkesztés a 2016. évi kérdőíves vizsgálat és a 2015. évi Országos kompetenciamérés adatbázisai alapján

A szülői bevonódásra vonatkozó adatokat érdemes összehasonlítani a tíz évvel ezelőtti mutatókkal (Kézy és Varga, 2007), amikor még csak 144 iskola rendelkezett Ökoiskola címmel. Azt tapasztaltuk, hogy nemcsak egyre több iskola csatlakozott az

Ökoiskola-hálózathoz, hanem a csatlakozó intézményeknek sikerült az iskolai élet szereplő közül egyre több embert aktívan bevonni az ökoiskolai programok megvalósításába (3. ábra).

3. ÁBRA

Az egyes szereplők bevonódásának mértéke az ökoiskolai programok megvalósításában 2006-ban és 2016-ban

A feltett kérdés: Milyen mértékben vesznek részt az alábbi szereplők az iskola ökoiskolai programjának megvalósításában? Tanulók; Pedagógusok; Nem pedagógusként dolgozók; Szülők. A válaszkategóriák minden csoport esetében: kvartilis osztályok.

FORRÁS: saját szerkesztés a 2016. évi kérdőíves vizsgálat, valamint Kézy és Varga (2007) adatai alapján

Az ökoiskolai munka irányítása

A válaszadó iskolák közel felében informális ökoiskolai munkacsoport fogja össze az ökoiskolai tevékenységeket.¹⁶ Minden negyedik iskolában ökoiskolai koordinátor, minden hetedikben pedig ökoiskolai – formális, hivatalosan kinevezett és díjazott vezetővel működő – munkaközösség látja

el a szervezési, koordinálási feladatokat. Ritkán, de előfordul az is, hogy az egyik igazgatóhelyettes munkakörébe tartozik az ökoiskolai tevékenységek összefogása, vagy az is, hogy a válaszadó szerint nem nevesítik a feladat felelősét. Ez utóbbi nem csak akkor fedheti a valóságot, ha a cím megpályázásakor benyújtott önértékelés során ökoiskolai koordinátorként nevesített kolléga időközben lemondott a tiszteről,

¹⁶ *A feltett kérdés:* Van az iskolában olyan szervezet vagy személy, aki összefogja az iskola ökoiskolai munkáját? Válaszlehetőségek: Ökoiskola munkacsoport, Ökoiskola munkaközösség, Ökoiskola koordinátor, Az egyik igazgatóhelyettes feladata között szerepel, Nincs, az ökoiskola feladatok koordinálását közvetlenül az iskolavezetés látja el, Egyéb (ez esetben szabad a szöveges válasz).

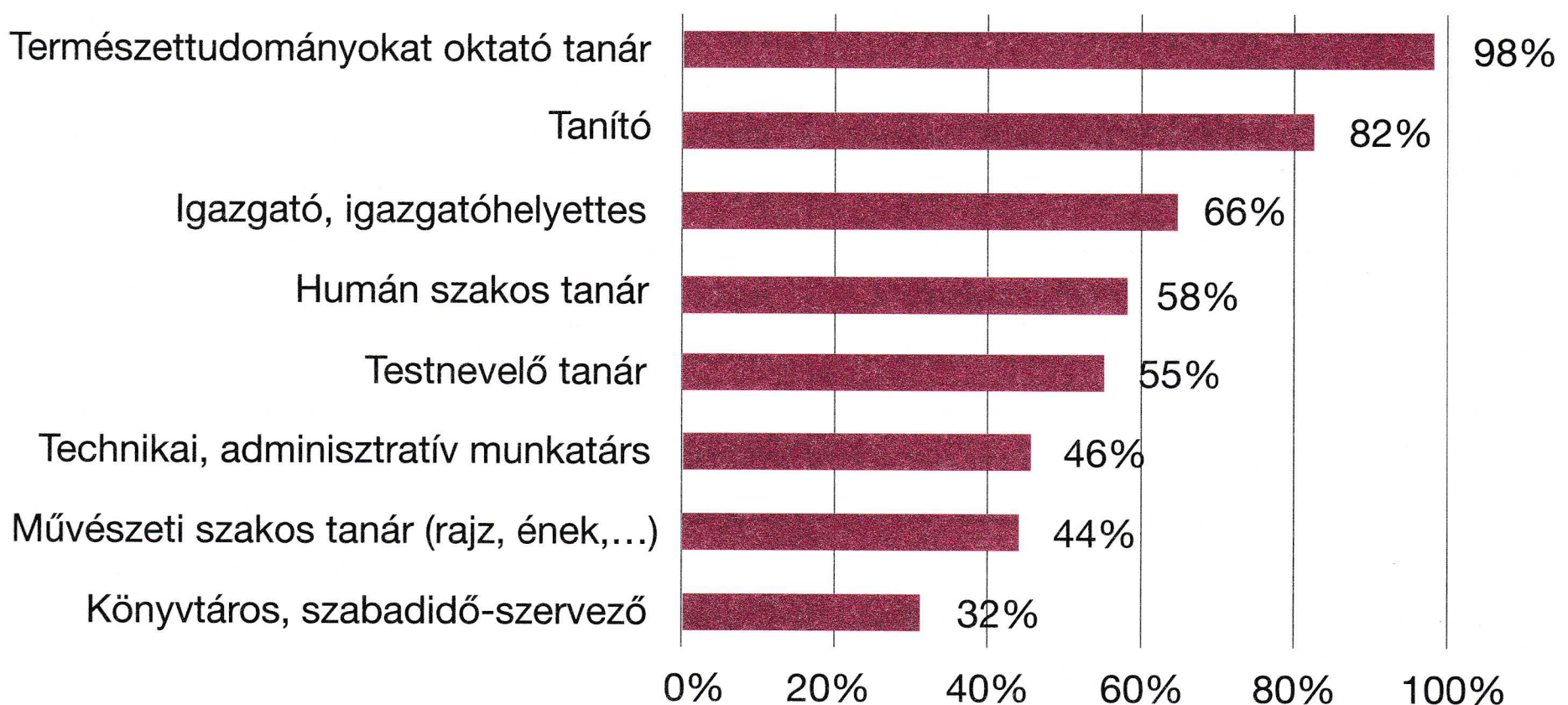
vagy elhagyta az iskolát, és nem neveztek ki helyette új koordinátort. Jellemző, hogy a legkisebb tanulólétszámú ökoiskolákban az ökoiskolai koordinátor szerepköre hangsúlyosabb (38%), mint a nagyobb intézmények esetében. Ebből is látható, hogy az iskolák érzékelik, hogy a nagyobb iskolák esetében egy olyan komplex feladat, mint az ökoiskolai munka irányítása, nem működhet és fejlődhet hatékonyan egyszemélyi vezetéssel, csak megosztott vezetési technikák használata mellett.

A környezeti nevelés, a fenntarthatóság pedagógiájának a természettudományos nevelés irányából történő indulását jelzi, hogy amíg az ökoiskolai munkacsoportok és munkaközösségek tagjai között szinte

kivételesen megtalálhatók a természettudományok valamelyikét oktató tanárok, addig az iskolai dolgozók más csoportjai nem feltétlenül szerepelnek a tagok közt (4. ábra). Érdekes még kiemelni a tanítók nagyarányú részvételét az ökoiskolai munkacsoportokban, munkaközösségekben. Ezt a tényt érdemes összevetni azzal a kutatási eredménnyel, mely szerint a tanítók környezeti attitűdje általában pozitívabb, mint a tanároké (Vöcsei és mtsai, 2008), ami valószínűleg nem független attól, hogy minden tanító kap természettudományos felkészítést a pedagógusképzés során, míg ugyanez nem mondható el minden tanárról.

4. ÁBRA

Az ökoiskolai munkacsoport, munkaközösség összetétele

A feltett kérdés: Ha van ökoiskolai munkacsoport, munkaközösség, kik a tagjai? Válaszlehetőségek: tanító, természettudományokat oktató tanár, humán szakos tanár, testnevelő tanár, művészeti szakos tanár (rajz, ének, dráma, néptánc stb.), technikai/adminisztratív munkatárs, könyvtáros/szabadidő-szervező, igazgató/igazgatóhelyettes. *Többet is választhat!*

FORRÁS: saját szerkesztés a 2016. évi kérdőíves vizsgálat adatai alapján

Az ökológiai munkacsoportról

„Ökoiskolai munkacsoport jelenleg nem működik az iskolában. 'Alulról szerveződően' igyekeznek megoldani a feladatokat úgy, hogy az osztályfőnökök közvetlenül irányítanak. Év elején választaniuk kell egy programkínálatból: minek a szervezését vállalják el? Intézményi szinten egy fő koordinálja az ökoiskolai programokat, ő nem kap honoráriumot ezért a munkáért. Bár nehezebb így dolgozni, a szervezőmunka összehozta a pedagógusokat is.”

Részlet egy kereskedelmi és vendéglátóipari szakközépiskola és szakiskola interjújából.

Az ökoiskolai munka örömei, fejlesztése

Összességében az intézmények mintegy 60%-a érzékelt kedvező változást abban, milyen az intézmény megítélése, mióta elnyerték az Örökös Ökoiskola címet. A kérdőívben arról is érdeklődtünk,¹⁷ hogy az előző évhez képest ökoiskolai munkájuk mely területein sikerült fejlődést elérni az iskoláknak. Az intézmények több mint négyötöde legalább egy területen javulásról számolt be. Közel kétharmad a pedagógiai munka terén (például több tantárgy oktatásában megjelentek a környezeti szempontok). Szintén kétharmad a külső partnerekkel való együttműködések terén számolt be javulásról. A válaszadók több mint fele szerint az elmúlt évhez képest jobb lett az iskola kommunikációja, és az intézmény arculatának és specialitásainak fejlesztéseiben is értek el eredményeket. A

helyi közösségek, illetve az iskola közvetlen kapcsolatát, valamint az intézmény működését tekintve a válaszadók közel fele jelzett pozitív irányú elmozdulást. Szintén a megkérdezettek közel fele (44%) számolt be arról, hogy iskolájukban valamilyen módon javultak a környezetbarát működés feltételei. Ez jelentheti a szelektív hulladékgyűjtés kiterjesztését, de akár az épület teljes, környezetkímélő felújítását is. Érthető módon az alapidokumentumok és a szervezeti feltételek terén maradtak leginkább változatlanok az iskolák az elmúlt 12 hónap során. Jellemző, hogy romlásról – bármelyik kritériumcsoportot is vizsgáljuk – csak az ökoiskolák elhanyagolható kisebbsége számolt be. A fenti adatok ismét az ökoiskolai munka komplexitását illusztrálják, és újabb magyarázattal szolgálnak arra, miért szükséges, hogy ne egy ember, hanem a munkavállalók tágabb csoportja irányítsa az ökoiskolai tevékenységet, ugyanakkor az az eredmény, hogy az elmúlt évben a szervezeti feltételek változtatása területén sikerült a legkevésbé fejlődést elérniük az iskoláknak, rámutat arra, hogy a megosztott vezetés kialakításához szükséges szervezeti változtatásokhoz hosszú időre és tudatos szervezetfejlesztési munkára van szükség.

Több örökös ökoiskola vállalja térségi ökoiskolai találkozók megszervezését is. Az a tervük, hogy ökoiskolai regionális központtá váljanak, általában a fenntartó támogatását is elnyeri. A regionális központi szerepkör azért is hasznos, mert akkor az iskolában lehetne tartani a továbbképzéseket, rendezvényeket, és

¹⁷ *A feltett kérdés:* Kérjük, jellemezze az alábbi táblázat segítségével az iskolának az egyes ökoiskola kritériumcsoportok terén elért eredményeit, az előző évi helyzethez viszonyítva! Háromfokú skála (javulás, változatlan, romlás) az alábbi kategóriákban külön-külön: Alapidokumentumok, Szervezeti feltételek, Pedagógiai munka, Az intézmény működése, Kommunikáció, Együttműködések, Helyi közösség és közvetlen környezet, Az intézmény arculata és specialitásai, Vállalások.

azokon sokkal többen tudnának részt venni.

Helyzeti előny: meteorológiai mérések

Egy pestszentlőrinci iskola kapcsolatban áll a közeli meteorológiai intézettel, több közös programot futtatnak folyamatosan (időjárás-figyelés, légszennyezettség-mérés, intézménylátogatás). Minden évben rendeznek projektnapot, idén a klímaváltozás lesz a téma. Az iskolarádióban rendszeres az *Ökopercek* műsor, amit a tanulók készítenek. Külön ökotermük van, ahol a délutáni természettudományi szakkörök, ökogyűlések zajlanak. Igyekeznek a környezetvédelemhez nem szorosan kapcsolódó programokat is „zöldíteni”, például a karácsonyi díszek készítésénél is újrafelhasználásban gondolkodnak. Saját bevallásuk szerint nem kampányszerűen, hanem folyamatosan, horizontálisan igyekeznek megvalósítani a környezeti nevelést.

Az Ökoiskola programmal kapcsolatos problémák

A kérdőívben arról is érdeklődtünk,¹⁸ milyen problémák merültek fel az ökoiskolai munka kapcsán az elmúlt év során. Az összes válaszadó 30%-a említett legalább egy dolgot. A pénzügyi források hiányát és az ehhez szorosan kapcsolódó oktatási segédessz-közök beszerzési nehézségeit a válaszok 60%-a tartalmazta. A második leggyakrabban említett gond (26%) a pedagógu-

sok és a tanulók túlterheltsége volt. Harmadikként (14%) a szelektív hulladékgyűjtéssel kapcsolatban merültek fel nehézségek, általában a települési hulladékszállítás rendszerének megváltoztatása miatt. Az elmúlt évben 10%-ban jelentek meg a válaszadók között a fenntartó erkölcsi-anyagi támogatását nem érzékelők. 7% egyenesen azzal szembesült, hogy nem irányíthatja önállóan az intézményt – vagy a beszerzések, vagy a foglalkoztatás terén –, így pedig nehéz garantálni a környezetbarát, ökoiskolai működést. Valószínű, hogy az előbb említett problémától nem függetlenül, az intézmények huszada már motivációs gondokról számolt be, s ezen elsősorban a pedagógusok motivációjának csökkenését értették.

A helyszíni szemlék tapasztalatai

E helyütt nincs mód a helyszíni szemlék eredményeinek részletes bemutatására, ezért csak azokat a legfontosabb tapasztalatokat emeljük ki, melyeknek fontos üzenetértékük van az Ökoiskola program fejlesztésére számára.

A szemlék egyértelműen megerősítet-

az ökoiskolává válás az intézményvezető vagy az ökoiskolai koordinátor személyes elkötelezettségének köszönhető

ték: az ökoiskolává válás az intézményvezető vagy az ökoiskolai koordinátor személyes elkötelezettségének köszönhető. Ez az elkötelezettség az évek folyamán megmarad, viszont jelentős mértékű fáradtság, esetleg a kiegészítő jelei mutatkozhatnak.

Szinte minden látogatás alkalmával megfogalmazódott, hogy hiányoznak az ökoiskolai vezetők szakmai megújulási le-

¹⁸ A feltett kérdés: Kérjük, röviden írja le, mik voltak pontosan a legfontosabb problémák (romlás) az elmúlt évben!

hetőségei, hogy szeretnének több (nyomtatott) kiadványhoz jutni, továbbá gyakrabban részt venni továbbképzésen, hálózati találkozón. Mindez rámutat arra, hogy az Ökoiskola-hálózat bővülésével párhuzamosan szükséges lenne szélesíteni a számukra rendelkezésre álló támogatási lehetőségeket is, illetve a szakmai támogató munka során különös figyelmet szükséges fordítani arra, hogy az ökoiskolai koordinátorok segítséget kapjanak kollégáik bevonásához, ezzel csökkentve a koordinátor kiégésének veszélyét.

Az örökös ökoiskolákban a címmel járó folyamatos pedagógiai megújulás mögött minden esetben találtunk egy vagy több olyan pedagógust, aki elhivatottságból az oktatási rendszerbe épített elvárásokat messze meghaladó módon folyamatosan képezi magát, programokat szervez, és működteti az intézmény ökoiskolai életét. A helyszíni szemlék egyértelmű üzenete volt az is, hogy az iskolavezetés elkötelezettsége akkor is alapvető fontosságú, ha az ökoiskolai munka motorja nem maga az iskolavezető. Két esetben azt tapasztaltuk, hogy az iskolavezetés egyáltalán nem tekinti prioritásnak a környezeti nevelést iskolai szinten. Ezekben az iskolákban több hiányosság tapasztalható az ökoiskolai program megvalósításában. A többi helyszínen, ahol a vezetés, ha nem is aktívan, de támogatóan viszonyul az ökoiskola-programhoz, jól működő rendszer alakult ki, mely hosszú távon biztosíthatja a szemlélet fennmaradását.

az ökoiskolaságot
folyamatos szakmai
fejlődésként élik meg az
intézmények

az adatokból az is
látszik, hogy a hálózat
növekedésével nem
mindig tud lépést tartani a
támogató rendszer

KÖVETKEZTETÉSEK

Az ökoiskolai monitoring alapján a legfontosabb visszajelzés, hogy az ökoiskolaságot folyamatos szakmai fejlődésként élik meg az intézmények. Az elmúlt évtizedben az Ökoiskola vonzó márkanévvé vált, mely egyre több és több iskolát készített arra, hogy környezeti nevelési tevékenységeit, egész iskolai munkáját rendszerbe foglalja. Mára az ökoiskolák száma eléri az összes

iskola negyedét. Az ökoiskolaság egyik vezérelve, mely szerint bármely magyar iskola számára megvalósíthatónak kell lennie, érvényesül a címpályázati rendszerben.

Ugyanakkor az adatokból az is látszik, hogy a hálózat növekedésével nem mindig tud lépést tartani a támogató rendszer, és ez kérdésessé teszi a hálózat további bővítésének ésszerűségét. Amennyiben csökken vagy stagnál a szakmai támogatás, könnyen felhígulhat a hálózat, erodálódhatnak az eddigi szakmai eredmények. A hálózat bővítése mellett a továbblépés másik lehetősége, ha az ökoiskolaság önként vállalt kötelezettségéből folyamatosan minden magyar iskola részére elvárássá válik. Ehhez szükséges, hogy az Ökoiskola-hálózat szakmai támogatására kiépült rendszerek (továbbképzések, nevelési-oktatási program, szakértői támogatás, pedagógiai segédanyagok, különleges tanulásszervezési formák megvalósításának támogatása) elérhetővé váljanak minden magyar iskola számára. Vagyis az ökoiskolai szint elérését támogató rendszert minden intézmény szá-

mára elérhető szaktanácsadói, továbbképzési, köznevelés-finanszírozási rendszerbe szükséges építeni. Az Ökoiskola-hálózat jelenlegi szakmai háttere alkalmas arra, hogy egy-két év alatt felkészítsen annyi ökoiskolai szaktanácsadót, kiképezzen annyi ökoiskolai tréneret, akikkel középtávon már reális cél lehetne az ökoiskolaság teljes körű elérése a magyar közoktatási rendszerben.

Ezzel a megoldással hathatós segítséget lehetne adni az egész intézményes fenntarthatóságra nevelés jövőjét veszélyeztető tényezők – pedagógusi leterheltség, a motiváció elvesztése, fásultság, kiégettség – kezeléséhez. Mindamellet látni kell, hogy az oktatási rendszer egészének megváltozása nélkül a másik két legfontosabb veszélyeztető tényező – az anyagi erőforrások szűkössége és a tanulók túlterheltsége – megváltoztatására az ökoiskolai támogató rendszer önmagában nem képes. Mindössze jelezni tudjuk, hogy ezen problémák kezelése nagymértékben hozzájárulhat az egész intézményes környezeti nevelés, a fenntarthatóságra nevelés fejlődéséhez is.

az egyéni szint fontosságára hívjuk fel a figyelmet

A rendszerszintű eredmények mellett tanulmányunk zárásaként az egyéni szint fontosságára hívjuk fel a figyelmet. Az elmúlt tíz év oktatási rendszereinek hatékonyságát vizsgáló kutatások (Barber és Mourshed, 2007; OECD, 2005) egyik közös és egyértelmű tanulsága, hogy az

oktatás hatékonyságát leginkább a pedagógusok munkájának minősége határozza meg. Azok az oktatási rendszerek sikeresek, ahol sikerül a

legrátermettebb fiatalokat a pedagóguspályára vonzani, majd folyamatos szakmai fejlődésüket biztosítani, végül megtartani őket a pedagóguspályán. Ezen oktatási kutatási alaptétel egy sajátos megnyilvánulását tapasztalhattuk az ökoiskolai monitoringlátogatások során. Nevezetesen, amennyiben nincs az ökoiskolában egy vagy több elhivatottságból, az elvárásokat messze meghaladó mértékben tevékenykedő pedagógus, ott az ökoiskolai cím önmagában nem képes a változásokat beindítani, és akár stagnálás, visszaesés, végső soron a cím elvesztése is bekövetkezhet.

IRODALOM

- Barber, M. és Mourshed, M. (2007): *How the world's best-performing schools come out on top*. McKinsey & Company. Magyar nyelven: *Mi áll a világ iskolai rendszerei legsikeresebb teljesítményének hátterében?* (Barber, M. és Mourshed, M.) McKinsey & Company. Letöltés: <http://mek.oszk.hu/09500/09575/09575.pdf> (2017. 06. 19.)
- Czippán Katalin, Matthias Anna és Victor András (2004, szerk.): *Segédlet az iskolák környezeti nevelési programjának elkészítéséhez*. Oktatási Minisztérium, Budapest. Letöltés: http://www.nefmi.gov.hu/letolt/kozokt/knmp_kezirat10.pdf (2017. 10. 16.)
- EU (2010): *A Tanács 2010. november 19-i következtetései a fenntartható fejlődést szolgáló oktatásról, 2010/C 327/05*. Letöltés: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2010.327.01.0011.01.HUN&toc=OJ:C:2010:327:TOC (2016. 08. 05.)
- Kézy Ágnes és Varga Attila (2007): Az ökoiskolák szerepe a közoktatás reformjában. *Új Pedagógiai Szemle*, 57. 12. sz., 41–53.
- Kövecsesné dr. Gösi Viktória (2015): *A környezeti nevelés gyakorlata az erdei iskolában*. Hazánk Kiadó, Győr. 178.
- NAT (2012): 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. Letöltés: http://www.njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=149257.218573 (2017. 10. 16.)

OECD (2004): *Teachers Matter: Attracting, Developing and Retaining Effective Teachers*. (Összefoglalás magyarul: *Tanárkérdés: Eredményes tanárok pályára vonzása, szakmai fejlődésének elősegítése és megtartása*.)

Letöltés: <http://www.oecd.org/edu/school/34991138.pdf> [2015. 06. 19.]

Saly Erika, Néder Katalin, Varga Attila és Könczey Réka (2014): Collaboration between schools and communities in Hungary, Poster presented at: *Designing a Sustainable Future through School Community Collaboration Final Conference of the Comenius Lifelong Learning Network CoDeS*, Barcelona, Catalonia, Spain, May 21-23.

Letöltés: <http://ofi.hu/node/170423> (2017. 10. 02.)

Széplaki Nikolett és Varga Attila (2005): National reports on eco-school initiatives – Hungary. In: Mayer, M. és Mogensen, F. (szerk.): *ECO-schools: trends and divergencies. A Comparative Study on ECO-school development processes in 13 countries*. Austrian Federal Ministry of Education Science and Culture, Vienna, Austria, 233–254.

Varga Péter, Horváth Dániel, Varga Attila, Gálfi Márta és K. Németh Mária: (2011): Az Ökoiskola Hálózat alakulása a nyugat-dunántúli régióban – Helyzetkép és lehetőségek a Hálózatban. In: Borzsák István (szerk.): *Nyugat-Dunántúl környezeti állapota – Helyzetkép és kihívások (konferenciakötet)*. Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Szombathely, 183–192.

Vócsei Katalin, Varga Attila, Horváth Dániel és De Carvalho Graca Simoes (2008): Pedagógusok és pedagógusjelöltek környezeti attitűdjei? *Új Pedagógiai Szemle*, 58. 2. sz., 61–76.

UNESCO (2014): *Global Action Programme on Education for Sustainable Development*.

Letöltés: <http://en.unesco.org/gap/priority-action-areas> (2017. 10. 02.)

A sziráki óvoda gyermekei

